Doporučujeme i pro přípravu
na **státní přijímací zkoušky na osmiletá gymnázia**

František Brož

Ilustroval
Petr Palma

Slovníček pojmů

z českého jazyka a literatury

- definice
- způsoby užití
- testové úlohy
- pro 1. stupeň ZŠ

FRAGMENT

Slovníček pojmů z českého jazyka a literatury

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

Mgr. František Brož
Slovníček pojmů z českého jazyka a literatury – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2017

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

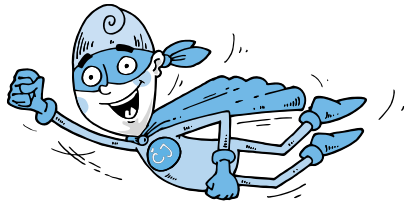

Slovníček pojmů

z českého jazyka a literatury

František Brož

Ilustroval

Petr Palma

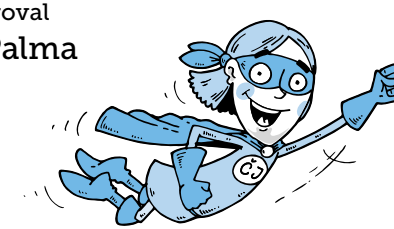

FRAGMENT

Milí mladí přátelé,

otevřeli jste tuto knihu, takže nejspíš hledáte něco, co jste se sice už učili, ale teď si na to nemůžete vzpomenout, nebo jste to prostě zapomněli. Možná také uvažujete o tom, že byste šli studovat na osmileté gymnázium. Slovníček pojmů vám pak může být užitečným pomocníkem jak při přípravě do školy, tak při přípravě na jednotné přijímací zkoušky na osmiletá gymnázia. Můžete si tu zopakovat nebo oživit základní poznatky z prvních pěti let hodin českého jazyka a literatury, které jste dosud v rámci školní docházky absolvovali. Můžete si vyzkoušet, jestli dokážete znalosti a dovednosti, které máte, uplatnit při řešení testových úloh. Slovníček vám pomůže zorientovat se v požadavcích na vědomosti a dovednosti, které mohou být ověřovány v rámci jednotné přijímací zkoušky. A také vám tak trochu nastaví zrcadlo, které odhalí, co vlastně umíte.

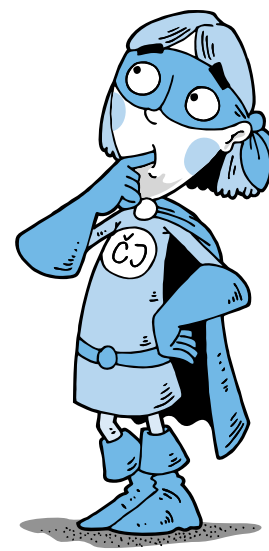

Obsah

Antonymum 8
Bajka 9
Báseň 10
Blahopřání 11
Citoslovce 12
Čas 13
Čas minulý 14
Čas přítomný 15
Čas budoucí 16
Čeština nespisovná 17
Čeština spisovná 18
Číslo 19
Číslo jednotné 20
Číslo množné 21
Číslovka 22
Dopis 23
Dotazník 24
Drama 26
Dvojhláska 27
Hádanka 28
Hláska 29
Hromadné jméno 30
Interpunkce 31
Inzerát 32
Komiks 33
Koncovka 34
Kořen slova 35
Mluvnice 36

Osoba 37
Pád 38
Podmět 39
Podmět holý 40
Podmět několikanásobný 41
Podmět nevyjádřený 42
Podmět rozvitý 43
Podstatné jméno 44
Poezie 45
Pohádka 46
Pomnožné jméno 47
Pořekadlo 48
Pověst 49
Pranostika 50
Pravopis 51
Pravopis lexikální 52
Pravopis morfologický 53
Pravopis syntaktický 54
Próza 55
Předložka 56
Předpona 57
Přídavné jméno 58
Přídavné jméno – druhy 59
Přípona 60
Přirovnání 61
Příslovce 62
Přísloví 63
Přísudek 64
Rčení 65
Reklama 66
Rod jmenný 67
Rod mužský 68
Rod ženský 69
Rod střední 70
Rozpočítadlo 71
Rým 72
Řeč nepřímá 73
Řeč přímá 74
Říkadlo 75
Samohláska 76
Slabika 77
Sloveso 78
Slovní druh neohebný 79
Slovní druh ohebný 80
Slovo 81
Slovo citově zabarvené 82
Slovo jednoznačné 83
Slovo mnohoznačné 84
Slovo nadřazené 85
Slovo podřazené 86
Slovo příbuzné 87
Slovo souřadné 88
Slovo zdrobnělé 89
Složené tvary sloves 90
Souhláska 91
Souvětí 92
Spojka 93
Synonymum 94
Verš 95
Věta jednoduchá 96
Věta oznamovací 97
Věta přací 98
Věta rozkazovací 99
Věta tázací 100

Věta uvozovací 101
Věta zvolací 102
Vyjmenovaná slova 103
Vzory podstatných jmen 104
Vzory přídavných jmen 105
Zájmeno 106
Základní skladební dvojice . . . 107
Zpráva 108
Způsob 109
Způsob oznamovací 110
Způsob podmiňovací 111
Způsob rozkazovací 112

Řešení 114

antonymum

Co to je?

slovo opačného významu;
vyjadřuje protiklad;
může existovat více antonym k jednomu slovu – podle situace

Co dovedu?

- **přiřadím k daným slovům slovo opačného významu**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úloze 1

Hledám zájemce o koupi starožitného křesla.

1. ***Kterým z následujících slov lze nahradit výraz* koupě*, aby se smysl výchozího textu změnil v opak?***
   a) nákup
   b) prodej
   c) výpůjčka
   d) pronájem

2. ***Mezi kterou z následujících dvojic je významový vztah nejbližší vztahu mezi slovy ZAPNOUT – VYPNOUT?***
   a) zabílit – vybílit
   b) zařídit – vyřídit
   c) zapojit – vypojit
   d) zahodit – vyhodit

3. ***Napište slovo opačného významu k podstatnému jménu* lež:**

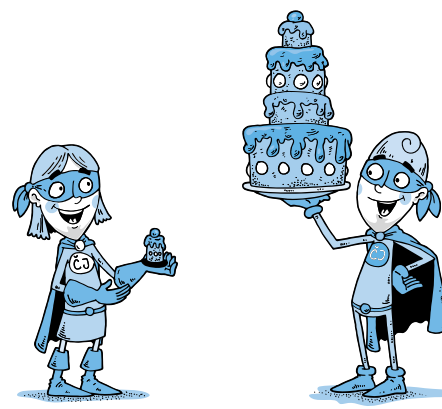

bajka

Co to je?

krátké prozaické nebo veršované vyprávění;
zvířata, případně věci a rostliny jednají jako lidé;
kritika lidských vlastností, vztahů mezi lidmi;
ponaučení (zpravidla v závěru)

Co dovedu?

- **rozeznám bajku od jiných literárních žánrů**
- **rozeznám v textu charakteristické rysy bajky**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úlohám 1–2

Hladová liška se potulovala po kraji. Nikde nebylo nic k snědku. „Kdybych někde sehnala kousek sýra," řekla si. A kupodivu, zrovna v té chvíli nad ní zakroužila vrána, a v zobáku měla pěkný kus sýra, který právě ukradla z okna v jednom domě. Sedla si na větev a začala si na sýru pochutnávat. Hladová liška přemýšlela, jak se dostat k chutnému soustu vysoko nad ní. To by ale nebyla mazaná liška, aby si nedovedla poradit. Začala vráně lichotit: „Jaký jsi to krásný pták! Tvé peří se leskne jako stříbro, je hebké jako hedvábí! Tvůj postoj je vskutku královský. Měla bys být králem všech zvířat. Jistě i tvůj hlas je překrásný, umíš zpívat?" Vrána se pýchou už nadouvala, a chtěla ukázat, že zpívat umí. Jakmile otevřela zobák, kus sýra jí vypadl, liška jej zachytila a utíkala do své nory, aby si na něm pochutnala.

(podle Ezopa)

1. ***Vyjádřete ponaučení, které vyplývá z textu:***

2. ***Která z následujících možností nejlépe vystihuje výchozí text, a je tedy nejspíš i jeho názvem?***

   a) Sýr v zobáku
   b) Liška a vrána
   c) Moudrá vrána
   d) Napálená liška

báseň

Co to je?

literární text ve verších;
zpravidla členění do slok;
jedinečný text vystavěný ze specifických významových a zvukových jazykových prostředků;
lyrická – lyrickoepická – epická báseň

Co dovedu?

- **rozeznám v textu charakteristické rysy básně**
- **určím počet slok v básni**
- **rozliším báseň od jiných literárních textů**
- **poznám v básni rým a verš**
- **doplním podle smyslu a principu výstavby textu vynechané místo v básni**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úloze 1

Strejda Jan je ze Svijan.
Chodí pozdě do hajan,
protože je doma sám.
Tak tam ve Svijanech žije.
Má jen tetu z internetu
– nebo možná z Tramtárie?
Ale to se asi …… .

(J. Soukal: Vendelín a Josefína)

1. ***Které z následujících slov patří na vynechané místo (……) ve výchozím textu?***

a) uvidí
b) pletu
c) stane
d) neříká

blahopřání

Co to je?

písemný nebo ústní projev při příležitosti významného dne (narozeniny, svátek…);
vyjadřuje zpravidla přání všeho nejlepšího;
synonymum: gratulace;
různé formy: pohlednice, dopis, textová zpráva, ústní přednes…

Co dovedu?

- **rozeznám blahopřání od jiných slohových útvarů**
- **najdu v textu blahopřání jeho charakteristické rysy**
- **dovedu napsat blahopřání**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úloze 1

Text na pohlednici:
Milá Zuzko, přejeme ti všechno nejlepší k svátku!

1. Určete, jaký nutný údaj chybí ve výchozím textu:

Výchozí text k úloze 2

Text dopisu:
Vážená paní Holmenová, vážený pane Holmene,
dovolte, abychom Vám při příležitosti vašeho jubilea popřáli mnoho štěstí a spokojenosti a také mnoho dalších společně strávených let.
Josef Soudec, místostarosta obce

2. Uveďte, k čemu přeje místostarosta jubilantům:

citoslovce

Co to je?

neohebný slovní druh;
vyjadřuje reakci na nějaký podnět (*proboha*)**;**
napodobuje zvuky (*žbluňk*)**, navazuje kontakt** (*hej*)

Co dovedu?

- **poznám citoslovce**
- **rozliším citoslovce od jiných slovních druhů**

Jak může vypadat testová úloha?

1. Které z následujících slov je citoslovce?

a) ba
b) fuj
c) buď
d) vedle

2. Ve které z následujících možností <u>není</u> citoslovce?

a) Škoda, takhle jsme to nechtěli, k čertu!
b) Špaček frnknul před kočkou na střechu.
c) Šestá hodina odbila, jejda, to už je tolik?
d) Šmik, a další větvičky padaly zvolna k zemi.

Výchozí text k úloze 3

Hernajs, kde jsou ty slepice? Puťa puťa na! Kde vězíte, vy potvory opeřené?

3. Vypište z výchozího textu citoslovce:

čas

Co to je?

mluvnická kategorie sloves;
označuje, kdy se děje to, co vyjadřuje sloveso;
minulost (*jedli jsme*) – **přítomnost** (*jíme*) – **budoucnost** (*budeme jíst*)

Co dovedu?

- **rozeznám v textu čas minulý, přítomný a budoucí**
- **utvořím tvary sloves v příslušném čase**
- **určím čas u sloves**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úloze 1

Letošní zima se nevyvedla? Nebo ano? Jak pro koho. Lyžaři museli být spokojení, na českých i moravských horách panovaly skvělé podmínky. Zato lidé ve městech měli k radosti důvodů málo. Vysoké koncentrace polétavého prachu, všudypřítomný smog, každou chvíli náledí nebo ledovka – to opravdu nejsou jevy, které by byly důvodem k radosti.

1. ***Vypište z výchozího textu slovesa, která jsou v jiném než minulém čase:***

2. ***Ve které z následujících vět sloveso vyjadřuje dění v minulosti?***
   a) Zahradní restaurace má ve své nabídce širokou paletu mořských plodů.
   b) Pravděpodobný čas příletu letadla se kvůli nepřízni počasí znovu odkládá.
   c) Letecký den se kvůli velmi špatnému počasí stejně jako loni konat nebude.
   d) Skalní město se nakonec stalo největším zážitkem našeho týdenního pobytu.

čas minulý

Co to je?

mluvnická kategorie sloves;
označuje, že to, co vyjadřuje sloveso, se dělo v minulosti
(*odpočívali jsme, loď se potopila*)

Co dovedu?

- **rozeznám minulý čas od ostatních časů**
- **utvořím minulý čas sloves**
- **naleznu v textu sloveso/slovesa v minulém čase**

Jak může vypadat testová úloha?

1. ***Uveďte tvar slovesa* selhat *ve 2. osobě čísla množného, času minulého:***

Výchozí text k úloze 2

Letošní teplé a vlhké počasí přeje růstu hub. Podobně jako loni jsou jich nyní plné lesy. Některé druhy hub, které v minulém roce rostly jen na jižní Moravě, se letos rozšířily i do Čech. Skoro každý houbař může najít kousky, které zatím viděl jen na obrázcích.

2. ***Vypište z výchozího textu všechna slovesa v minulém čase:***

3. ***Ve které z následujících možností jsou uvedena jen slovesa v minulém čase?***
   a) vítězíš, viděli byste, nedáváme, jásalo
   b) byli jste, soutěžilo, zpívali, protestovala
   c) zajistili bychom, pojedou, stálo, přestoupily
   d) byli pomlouváni, souhlasil bych, hrají, tvořili jste

čas přítomný

Co to je?

mluvnická kategorie sloves;
označuje, že to, co vyjadřuje sloveso, se děje v současnosti;
vyjadřuje i trvalé děje (*tři a tři je šest; matematika je školní předmět*);
může vyjadřovat i budoucnost (*Příští víkend jedu na houby.*)

Co dovedu?

- **rozeznám přítomný čas od ostatních časů**
- **utvořím přítomný čas sloves**
- **rozliším, zda přítomný čas vyjadřuje současnost nebo budoucnost**
- **rozeznám v textu sloveso/slovesa v přítomném čase**

Jak může vypadat testová úloha?

1. ***Ve které z následujících vět je slovesem v přítomném čase vyjádřena pouze budoucnost?***
   a) Příští sobotu pojedeme lyžovat do Krkonoš.
   b) Před odjezdem budu muset zařídit dost věcí.
   c) Památník je otevřený každou druhou sobotu.
   d) Po jarních prázdninách jedu studovat do Itálie.

Výchozí text k úloze 2

Druhý květnový víkend se každoročně jede motocyklový závod, který zná každý příznivec motocyklového sportu. Stačí, aby navštívil závod jednou, a bude si v každém dalším roce hlídat, aby nepropásl další ročník.

2. ***Vypište z výchozího textu všechna slovesa v přítomném čase:***

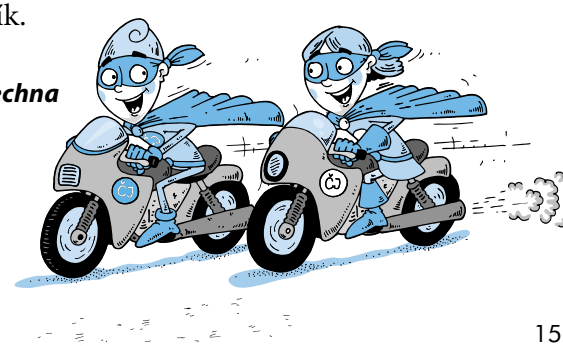

čas budoucí

Co to je?

mluvnická kategorie sloves;
označuje, že to, co vyjadřuje sloveso, se teprve stane;
jednoduchá forma (*pojedu, dočtu*)**;**
složená forma (*budu hledat*)

Co dovedu?

- **rozeznám budoucí čas od ostatních časů**
- **utvořím budoucí čas sloves**
- **rozliším jednoduchou a složenou formu budoucího času**
- **rozeznám v textu sloveso/slovesa v budoucím čase**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úloze 1

Nekonečné dálky vesmíru vždy lidi přitahovaly. Nejinak je tomu i dnes. Sledujeme s napětím každý nový objekt, který se v médiích objeví, těšíme se, až naši vědci najdou další neznámé objekty. Jen se trochu bojíme, že některý z nových objevů bude tak velký, že nás zničí.

1. ***Vypište z výchozího textu všechna slovesa, která vyjadřují budoucnost:***

2. ***Ve které z následujících možností vyjadřuje sloveso budoucnost?***
   a) Nejraději bychom na soustředění letos ani neodjížděli.
   b) Pozor, vstup na zamrzlý rybník jen na vlastní nebezpečí!
   c) Do večera si vystěhujete všechny vaše věci z garáže, ano!?
   d) Nevíte náhodou, jestli rychlíky jezdí v sobotu stejně jako v neděli?

čeština nespisovná

Co to je?

forma češtiny užívaná na většině území státu v běžné komunikaci (*flaška, se zedníkama, modrej*)**;**
nářečí: jazyk určité oblasti;
profesní mluva: jazyk určitého povolání;
jazyk lidí z okraje společnosti: vězni, zloději

Co dovedu?

- **rozliším spisovné a nespisovné tvary slov**
- **rozeznám spisovná a nespisovná slova**
- **nahradím nespisovné slovo slovem spisovným**
- **posoudím vhodnost užití nespisovného výrazu v textu**
- **převedu nespisovně napsaný text do spisovné češtiny**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úloze 1

Kterej vopičák po sobě zas neuklidil cajk? Cák vám to musim pořád říkat? V noci bude pěknej slejvák, a až vám budou ráno plavat žlíce v kýblech s bílym blevajzem, budete se divit. Takle se zedničina nedělá!

1. ***Přepište výchozí text do spisovného jazyka:***

2. ***Převeďte větu „Zloději konečně poliši zabásli.“ do spisovného jazyka:***

čeština spisovná

Co to je?

psaná i mluvená forma češtiny pro oficiální a úřední komunikaci;
ve školství, na úřadech a institucích, v médiích;
spisovná slovní zásoba;
správné tvoření slov;
psaní v souladu s Pravidly českého pravopisu;
správná výslovnost;
spisovné skloňování, časování;
správná výstavba vět a souvětí

Co dovedu?

- **rozliším spisovné a nespisovné tvary slov**
- **rozliším spisovná a nespisovná slova**
- **nahradím slovo nespisovné slovem spisovným**

Jak může vypadat testová úloha?

Výchozí text k úloze 1

Mladá maminka se při fotbalovém utkání mladších žáčků poté, co jejího synka protihráč zfauloval, rozvášnila: „Co do něho kopeš, ty kopálisto! Di si vokopávat brambory! Do mýho kluka nekopej!“ Jak trefně dodal jeden z přihlížejících postarších pánů, maminka by zasloužila minimálně žlutou kartu.

1. Vypište z výchozího textu nespisovné výrazy: